

Dobosy Antal

Hogyan tanítsunk, avagy a tanítás művészete

A fenti címmel egy kerekasztal beszélgetést tartottunk a „Hétfő esték a Tan Kapujában” című sorozatban, amit A Tan Kapuja Buddhista Főiskola rendezett 2021. május 3-án. A beszélgetésben elhangzott véleményemet ebben az írásban igyekszem összefoglalni. A felvezetőben a beszélgetés témáit Karsai Gábor, a főiskola rektora így fogalmazta meg: „Mi is a jó tanítás, és hogyan érdemes tanítani? A cím azt a kérdést veti fel, hogy hogyan tanítsunk, de ez nagyon általánosnak és talán túl egyszerűnek is tűnhet, de biztos vagyok abban, hogy több különböző oldalról sikerül majd megközelíteni. Pár alkérdést is felvetettünk a program felvezetésekor az érdeklődőknek. Olyan kérdéseket, hogy miképp lehet művészet a tanítás, vagy hogyan lehet hatékony egy tanítás, mitől jó egy tanító, és így már nemcsak a tanításra, hanem a tanítóra is vonatkozzon a felvetés. Hogyan érdemes tanítani? Ezt a kérdéskört szeretnénk körbejárni.”

A magam részéről a kérdésekre adandó választ azzal szeretném kezdeni, hogy amikor A Tan Kapuja Buddhista Egyház és a Főiskola megalakult, egy *múdrát*, a *vitarka múdrát* választottuk jelképnek. Egy tanító mozdulatot,

egy, a tanítást szimbolizáló *múdrát*. Ez a *múdra* az indiai kultúrában a tanítást jelenti, a tanításnak a szimbóluma. A „Tan Kapuja” kifejezés is arra utal, hogy a tanítás itt központi kérdés. Így a felvezetőben felvetett téma az Egyház és a Főiskola megalakulása óta napirenden van. Azon-

ban a felvetés, hogy hogyan tanítsunk, mindig is foglalkoztatott engem. Az egyetem elvégzése óta inspirált. Nagyon sokat gondolkoztam erről a témáról magamban is, és másokkal együtt is. Nem csak az foglalkoztatott, hogy a buddhiz-

must hogyan kellene tanítani itt a Főiskolán, hanem sokkal általánosabban is. Így az is érdekelt, hogy mi a tanítás folyamata, és mi a tanulásé, továbbá mit jelent az átadás és átvétel.

Én A Tan Kapuja Zen Közösségnek vagyok az egyik tagja, és ismeretes, hogy a zen egyik alapelve, „a tanításokon túlmenő átadás”. A tanítás és az átadás nagyon lényeges része ennek a buddhista irányzatnak. Ráadásul ebben az alapelvben megjelenik egy sajátos attitűd is, ami kissé szokatlan szempont a hétköznapi gondolkodás számára. Így a tanítás és a tanulás folyamata, illetve az átadás és átvétel kérdése meglehetősen régóta érdekel. Ez nem jelenti azt, hogy mindent érték és világos, és minden – a tanulással kapcsolatos – problémát meg tudnék oldani, de mindig is foglalkoztatott, és nagyon fontos volt számomra, hogy átlássam ezt a folyamatot.

Ezt a kérdést most különösen fontossá teszi az, hogy a modern világ igen gyorsan változik. A mai világ nagyon más, mint a Buddha idejében volt, de még a múlt századitól is nagyon különbözik. Nagyon jól emlékszem arra, amikor általános iskolás voltam, hogyan tanítottak, de arra is, hogy nagyanyám mit mesélt arról, hogy az ő idejében milyen volt az iskola. Ahhoz képest már az oktatás és a tanítás is hihetetlen mértékben megváltozott. Mások lettek az igények, és mások lettek azok is, amit tanítani érdemes. Úgyhogy ez egy nagyon izgalmas kérdés. De az is, hogy vajon a tanítási módszerekben milyen változás történt a régi időkhez képest, és hogy milyen új módszereket, új dolgokat érdemes tanítani, vagy úgy tanítani, ahogy az emberiség történetében eddig még sohasem tanítottak.

Érdemes ezeket a szempontokat végigtekinteni, mert az, hogy hogyan tanítsunk, és az, hogy hogyan hatékony, nem egyértelmű kérdés, hiszen koroktól, kultúráktól, egyéniségektől, karakterektől, a tanári és tanulói karakterektől is függ.

Én pedagógia szakot végeztem annak idején az egyetemen. Tanultam tanításmódszertant. Mi elsősorban mi szakmai módszertant tanultunk, de könnyen belátható, hogy hogy az akkor tanultakhoz képest ma már egészen másra volna szükség. A társadalmi változásokat is figyelembe véve kellene áttekinteni, hogy a tanítás mit jelentett régen, és mit kell, hogy jelentsen most vagy a jövőben. Ha meggondoljuk, vannak olyan jellegzetességei ennek a műfajnak, amik még ki sincsenek dolgozva.

Legelőször is röviden azt emelném ki, hogy a tanításban mit tartok fontosnak. A leglényegesebb szempont az, hogy a tanulás a mai koroknak megfelelően ne kényszer legyen. Régen ez nem volt olyan fontos szempont! A tanítást és a tanulást ne kötelező tehernek tekintsük, a tanuló részéről ne muszájból elvégzendő munka legyen. Ne egy kellemetlen tevékenység, amit végig kell csinálni, hanem olyan tevékenység, amit az érdeklődés tesz vonzóvá, ezáltal a tanulás az élvezet lesz. Ezt a szempontot nagyon fontosnak tartom mindenkor. Ha az érdeklődés jelen van, akkor a tanulás játék és élvezet. Élvezet megtudni olyan dolgokat, amiket eddig nem tudtunk, például milyen érdekes a világ, és milyen érdekesek vagyunk mi emberek, de azt is, hogy mik a nagy kérdések, amelyek még megoldásra várnak. Ezek nagyon fontos szempontok. Ha ezen az alapon tanítunk, vagy ezt sikerül elérni egy oktatás folyamán, akkor sikeres tud lenni a tanítás.

Még talán arra is kitérnék egy kicsit, hogy művészet-e a tanítás? Szoktuk mondani azt, hogy a tanítást művészi módon csinálja valaki, ami azt jelenti, hogy nagyon magas szinten tanít. Ez egy dicséret kifejezés akar lenni, de ettől még én a tanítást – mint foglalkozást, tehát amikor megtanítunk valakit valamire – nem tartom művészetnek. Egyáltalán nem művészet, az ugyanis egészen más szerintem. A tanítást tudás és képességek átadásának, míg a művészetet önmagunk kifejeződésének tartom valamilyen területen, de megismerési útnak is, vagy folyamatnak. A művészetről ezt gondolom. Viszont a tanítás folyamata az két emberes, hogy valaki valamit átad a másiknak. De lehet ezt másképp is gondolni, mert ha a művészet értelmezését tágítjuk, akkor persze a művészetet is tanítunk, egy művész is tanít, a nézőközönségét, vagy azt, aki ezt a művet élvez. Legalábbis jó esetben! Azonban a művész nem biztos, hogy tanító szándékkal alkot, azaz nem egy konkrét ismeretet, vagy képességet akar átadni. Ezt érdemes volna alaposabban is átgondolni.

Nagyon lényeges az a kérdés, hogy mit érdemes tanítani. Erről a témáról is érdemes néhány szót ejteni. Gondoljunk a régi korokra, amikor még nem volt írás, nem volt olyan eszköz, ami a tudást rögzíthette volna. Akkoriban azok voltak az értékes emberek, akik fejben meg tudták az ismeretet tartani. Ezek az ismeretek fontosak voltak az élet szempontjából, a tárgy tudás

ugyanúgy, mint az élethelyzetekre vonatkozó módszerek. Tulajdonképpen ezek az emberek voltak az akkori adatbankok, és ők voltak, akik ezt a tudást, amivel rendelkeztek, igyekeztek generációkon keresztül a többieknek átadni.

Később, mikor az ismeretet már nem kellett feltétlenül a fejben tartani, hanem voltak arra megfelelő médiumok, mint az agyagtáblák, a könyv, vagy a mai időkben ezeknél már újabbak is, akkor már ezeknek a médiumoknak a használatára érdemes tanítani az embereket. Azt a képességet kell elsajátítani, hogy amire az adott pillanatban szükségünk van, azt hogyan találjuk meg ezekben a médiumokban. Az információ, ami így elérhető, természetesen lehet akár lexikális tudás is, de lehet módszerekről leírás, mérésekről adatsor vagy bármi más. Eből máris kiderül, hogy az írás feltalálása óta – különösen amióta az írástudás általános lett – az emberiségnek egészen mást érdemes tanítani, mint az ókorban. Érdekes probléma, – amit még eddig nyilvánvalóan nem gondoltunk teljesen végig – hogy a mai modern korban, amikor szinte bármely információhoz egy pillanat alatt hozzáférünk (hiszen a zsebünkben hordjuk a mobiltelefont, a hozzáférés eszközt, ráadásul még nagyon sok más lehetőség is a rendelkezésünkre áll), akkor vajon az oktatás és a tanítás mire vonatkozzon. Milyen képességeket érdemes kinevelni, megmutatni, tanítani, hogy az a rengeteg információ, módszer, és ami itt most a világban szinte korlátlanul rendelkezésünkre áll, azt jól és megfelelően tudjuk használni az adott helyzet megoldására? Úgy gondolom, hogy ezen a területen is nagyon nagy változásokat tapasztalhatunk.

Talán még érdemes megemlítenem, hogy az évezredek folyamán az emberi gondolkodás is sokat változott. Mármint az, hogy hogyan gondolkodunk, hogyan dolgozza fel az emberi központi idegrendszer az őt ért hatásokat. Nem csak az változott, hogy milyen világ vesz körül, és azt milyennek látjuk, hanem az is, hogy milyen tudati módszerek, élményfeldolgozási módok alakultak ki az idők folyamán, vagy a gondolkodás folyamatában mi tapasztalható.

A gondolkodás bizonyosan változott, de sajnos ezt szinte lehetetlen kutatni, mert a régészeti leletek valahogy arról nem árulkodnak,

hogy a gondolkodás milyen változásokon ment keresztül az évezredek vagy az évszázadok folyamán. Ennek ellenére az a véleményem alakult ki, hogy ahogy a körülmények, ahogy a kultúra, ahogy a technika, a társadalmi beren-

dezkedés átalakult, és a világról való ismeretek változnak, úgy a gondolkodás módszerei is változnak. Szép lassan, és talán észrevétlenül. Én már érzékelek változást, és talán tapasztalható is, így ki merem jelenteni, hogy a gondolkodásnak is forradalma van. Nemcsak az ipari forradalom vagy az informatikai forradalom van jelen korunkban, de ezekkel párhuzamosan a gondolkodásunk forradalma is elindult. Egy más típusú gondolkodás van kialakulóban! Az oktatásnak ezt a folyamatot is tudomásul kéne vennie, és segítenie kellene azt, hogy ebben az új modern világban a hallgatókban és a tanítványokban a kornak megfelelő gondolkodási módot sikerüljön kialakítani. Ezt is fontos szempontnak tartom.

Most ahhoz a felvetéshez szeretnék még kapcsolódni, hogy a tanítás, mint folyamat, milyen magasrendű gondolkodási és tudati tevékenységet tud jelenteni adott esetben. Én szeminá-

riumokat szeretek vezetni azért, mert akkor, amikor beszélgetünk, az egy közös tevékenység, egy közös tanulás. Olyan kérdéseket tudnak fölvetni, vagy vetnek föl esetleg a résztvevők, amiket én sem tudok. Tegyük fel, hogy valaki föltesz egy kérdést, amiről soha nem is gondolkoztam és nem is tudom a választ. És ott a szemináriumon, a beszélgetés közben kezdem el kialakítani a véleményemet, és a problémát elkezdem megoldani. Nyilván közösen, hangosan, tehát kvázi együtt. Én nagyon szeretem ezt az oktatási formát, mert egyrészt nyilván olyan kérdésekkel foglalkozunk, ami a hallgatóságot érdekli, vagy legalábbis aki felteszi a kérdést azt

érdekli, tehát fontos lesz neki a válasz. Ugyanakkor általában a folyamatot lezárva egy verbális válasz hangzik el, szavakban mondom el nekik a véleményemet. Viszont valójában nem is annyira a konkrét válasz az érdekes, mert nem az a tanítás fókuszja, hogy végül is a kérdésre milyen választ adunk, hanem az, hogy ott jelenlétes formában egy olyan problémát oldok meg, vagy oldunk meg esetleg közösen is, ami még eddig soha nem volt megoldva, legalábbis ebben a körben, mármint a szemináriumi hallgatóság körében. Itt nagyon fontosnak tartom azt, hogy a tanításnak van egy olyan része, amikor nem egy konkrét, mondjuk véleményt vagy módszert vagy állítást, vagy információt adunk át a hallgatóságnak, hanem miközben az eredményt kidolgozzuk, egy problémamegoldási módszert mutatunk fel. A résztvevők szeme előtt zajlik az a folyamat, hogy egy tanító egy adott kérdést hogyan old meg, hogyan gondolkodik, hogyan foglalkozik a témával, hogyan kezdi el kibontani, aztán mire jut, és végül mi lesz az eredmény. Ráadásul ebből a folyamatból nem a módszert kell megtanulni, mármint azt a módszert, amit

a tanító felmutatott, hanem *valami mást. Egy megoldási módot megkereső attitűdöt!* A hallgatóknak azt kellene megérteniük, hogy léteznek tudati módszerek, például az is ilyen, ahogy a tanító végiggondolta a problémát, de vannak nyilvánvalóan más módszerek is. Mindenesetre, ha vannak módszerek, amivel meg lehet oldani az ilyesfajta felmerült helyzeteket, akkor azokat hogyan találjuk meg. Véleményem szerint ez is nagyon fontos része a tanításnak.

Szeretnék két példát megemlíteni a saját tanulmányaimból is. Ezek nagyon komoly inspirációt jelentettek nekem, sokat tanultam belőlük, és egy sor tanítással és tanulással kapcsolatos kérdést vetettek fel. A felismeréseimet nem irodalmi élmények és szép tanmesék generálták, hanem a természetben előforduló események megfigyelése. Nagyon-nagyon sokat tanultam ezekből.

Évek óta figyelek egy sólyomfészket (egy kecsensólyom fészket), ami egy nagyfeszültségű távvezeték oszlopnak a tetején van valahol a Kiskunságban, és be van kamerázva. Reggeltől estig, 24 órán keresztül lehet megfigyelni, hogy mi történik a fészekben. Azt akartam megtudni, hogy a sólyom mama a fiókákat hogyan tanítja, és azt is, hogy a fiókák hogyan tanulnak. Két ilyen folyamatot szeretnék itt most nagyon röviden megemlíteni. Az egyik az, ahogy anatómiát tanít a sólyom mama, például ürge anatómiát, meg galamb anatómiát. Amikor a fióka éhes – de csak akkor! – megmutatja neki, hogy ez így ehető, az úgy ehető, ezt szét kell szedni, azt nem kell. Nem nehéz észrevenni, hogy ezeket igenis tanítja, és a fióka igyekszik tanulni, ha netalán hibázik, akkor újra kísérletezik, és ez így megy napról-napra. Ez az egyik, amit rendszeresen megfigyeltem. A szó nélküli tanítás nagyon érdekes folyamat, de az is nagyon fontos szempont, hogy itt nincs példamutatás, hiszen a mama nem azt mutatja, hogy ő hogyan eszik. Nem példát mutat, hanem helyzetbe hozza a fiókát, de mivel a fióka éhes, és meg akarja oldani a feladatot, így van egy nagyon erős megoldani akarása. Ez ad lehetőséget arra, hogy a sólyom mama képes tanítani a fiókáit.

A másik a repüléstan volt. Nagyon érdekelt a repülés, és az, hogy hogyan sajátítják el a repülést a fiókák. Hogyan tanítja meg, a sólyom mama

repülni a fiókákat? Hát nem tanítja! Semmilyen módon nem tanítja! Ezt meglehetősen érdekesnek találtam, mert eredetileg nem így gondoltam! De konkrétan ezt figyeltem meg. A fiókának nem mutatja meg, hogy hogyan kell repülni. A repülni tudás az valójában lesz! A mama nem tanít semmit. A fiókák maguktól tanulnak, mert ahogy kinő a szárnyuk, egyre inkább alkalmas lesz a csapdosásra, a mozgásra, a repülésre. Valahogy azt a szervet, ami nekik keletkezik, próbálgatással elkezd használni, valamit csinálni vele, és előbb-utóbb rájön, hogy ha nagyon csap-

kod, akkor felemelkedik először csak öt centire a fészekben, bár ezt a mozdulatot a mama nem mutatta meg. Valami nagyon érdekes történik ebben a folyamatban, és azt gondolom, hogy az emberi tanulásnál is vannak ilyen folyamatok. Ilyenek lehetnek bizonyos szellemi képességek. Ahogy az ember gyerekénél is létrejönnek lehetőségek, előbb-utóbb valahogy a gyerek is próbálgatás alapján elkezd a lehetőséggel élni, próbálja a kialakuló szervét használni, és rájön, hogy hogyan és mire lehet azt használni. A tanító nem tudja megmutatni, hogy itt a fejében mi történik, amikor gondolkodik. Valami külsődleges dolgot persze mondhat, körülírhat, de hogy belül ténylegesen mit kellene csinálni, azt nem tudja megmutatni. A tudatban valami olyasmi zajlik a tanítás vagy a tanulás folyamatában, ami alkati kérdés. Az egyedfejlődés folyamatában a tudati lehetőség létrejön, azonban arra, hogy az egyén ezt hogyan használja, arra valójában saját magának kell rájönnie.

A sólyom mama később, mikor már látja, hogy a fióka képes repülni, akkor persze segít egy kicsit abban, hogy a fészekből kirepüljön.

Egy idő után nem adja oda a táplálékot, hanem egyszerűen leül öt-tíz méterre a fészektől, a csőrében tartja az ételt, és felkínálja a fiókának. „Gyere ide, ha enni akarsz!” A fióka, ha már nagyon éhes, előbb-utóbb megpróbál odamenni, de ahhoz repülnie kell. Használnia kell a már kialakult szárnyakat!

Talán hihetetlennek tűnik, de az ember képességei között is sok olyan van, amit csak így lehet vagy így is kellene tanítani, és nem pedig magyarázni, hogy hogyan kell például átugrani a 220 centimétert egy magasugrónak, vagy akár azt, hogy hogyan kell megoldani egy logikai feladatot egy számtan órán. Különös, de amikor mi zent gyakorlunk, akkor előfordulnak ilyen tanítási és tanulási helyzetek, amik ehhez a „sólyomzenhez” hasonlóak. Fontosnak érzem ezeket még hozzátenni a felvetet témákhoz.

Milyen módon lehet elérni, hogy a hallgatók egyformán értsék, értelmezzék az elhangzottakat. Vagy lehet, hogy nem is cél az egyformaság? Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban az a véleményem, hogyha nagyon informatív dologról van szó, akkor el lehet érni, hogy egyformán értsék a hallgatók, viszont mielőtt komplexebb témáról van szó, és olyan kérdésekről, amik az egyéniséget is érintik, ott szó sincs egyformaságról. Már az is nagyon nagy eredmény, hogyha több olyan ember van, aki valamilyen módon hasznosítja az elhangzottakat, esetleg egészen máshogy, mint a másik. Meggyőződésem, hogy többféle szinten lehet tanítani. Egyik ember ezt, a másik azt, hasznosítja belőle. Erre rengeteg tapasztalatom van. Mikor előadást tartottam, sokszor kaptam visszajelzést is, például az egyik hallgató azt jelezte vissza, hogy pont arról beszéltem, ami a problémája volt, és el is árulta azt. Ugyanakkor egy másik hallgató is odajött, és hasonlóan azt mondta, hogy pontosan arról beszéltem, ami őt pillanatnyilag foglalkoztatja, viszont a két probléma egészen különböző volt. Még csak nem is hasonlítottak egymásra. Hogyan lehet az, hogy én egyfélélt tanítok, de az kétféleképpen is hasznosul? Sőt, netán többféleképpen is?

Remélem, hogy ez az írás gondolatokat ébreszt az olvasókban, és annak is örülnék, ha a hatása többféle lenne, ha több síkon is felvetne kérdéseket, és többféle módon segítené a tanítási folyamatokat.

